

The authors of the article state that the problem of professional self-improvement of future teachers of Physical Education is topical and has deep socio-pedagogical sense because the teacher capable of self-affirmation and self-improvement is able to successful and independent solving of any innovative educational task. The results of the research have proved the appropriateness of this thesis.

The peculiarities of professional-pedagogical activity of modern teacher of Physical Education cause the importance of forming his readiness for professional self-improvement. The problem of professional development is particularly vital for this professional group.

Continuous self-improvement is an important part of continuous professional education of future specialists. It creates the conditions for actualization of personality's professional and psychological potential ensuring social security of a future teacher of Physical Education by increasing his competitiveness on the labour market.

The aim of self-improvement is an actualization of specialist's professional and psychological potential. It is realized in the process of solving such problems: motivation of self-development and self-education; empowerment (social, economic, legal, special, environmental, etc.); development of psychological properties and professionally important qualities.

Taking into account the focus of future teacher of Physical Education on the readiness for professional self-improvement, it is appropriate to establish the links between its elements. The basis of student's professional self-improvement is formed by: motives, interests and values; general theoretical and professional knowledge, practical skills and habits; personal and professional qualities.

Key words: professional improvement, quality changes, pedagogical activity, components of personal and professional development, teaching mastery, teacher of Physical Education.

УДК 378:[159.942:008]

Оксана Войтович
Oksana Voitovych

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

METHODS OF FORMING FUTURE PRESCHOOL TEACHERS' EMOTIONAL CULTURE

У статті розглядається проблема формування емоційної культури вихователя, зокрема, необхідність застосування тренінгу та ігрових технологій у практиці навчання майбутніх педагогів, а також визначені показники якості професійних умінь студентів, що сформувалися під час активного навчання. Здійснено аналіз психолого-педагогічних досліджень проблеми.

Ключові слова: емоційна культура вихователя, методи і форми активізації діяльності студентів, тренінг, ігрові технології, ділова гра.

У сучасних умовах проблема професійної підготовки майбутніх вихователів набуває особливої актуальності. Змінюються вимоги до спеціалістів окресленого профілю, оскільки набуває нового змісту навчально-виховний процес у дошкільному закладі.

Підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців можливе завдяки впровадженню нових прогресивних технологій, а саме форм і методів активного навчання. Таке навчання значно мотивує до поліпшення результатів навчального процесу у вищій школі, який орієнтується на колективне, публічне обговорення проблем, інтенсивну взаємодію студентів і викладачів, живий обмін думками між ними. Крім того, навчальний процес націлений

на вироблення правильного розуміння змісту теми, що вивчається, її зв'язків з життєвою практикою.

Ефективними методами підготовки кваліфікованих кадрів, що набули поширення серед інших форм навчання, є тренінг та ділова гра. Існуючі різновиди ділових ігор дозволяють імітувати сукупність керованих і некерованих процесів, забезпечуючи в прискореному темпі взаємозв'язану послідовність ситуацій, що наближені до реальних й практично відбуваються в повсякденному житті.

Аналіз проблеми формування професійної компетентності майбутніх вихователів відображалась у наукових працях відомих вітчизняних та зарубіжних учених з питань фахової підготовки (А. Богуш, Г. Беленька, М. Євтух, І. Зязюн, Е. Карпова, З. Курлянд та ін.). Емоції, як найважливіший компонент спілкування в педагогічній діяльності дозволяють створити певний емоційний фон взаємодії педагога та учнів (І. Баєва, І. Зязюн, Я. Коломінський, В. Сухомлинський, та ін.).

Вітчизняні та зарубіжні вчені досліджували окремі емоційно-ціннісні аспекти процесу навчання: роль позитивної емоційної оцінки (А. Куракіна); емоційна культура вчителя (Н. Рачковська); створення емоційно-предметного середовища (І. Феттер); розвиток емоційно-чуттєвої сфери як умови формування творчого мислення (Л. Чебота); активізація емоційної сфери учнів (М. Татарінова).

Теорія і практика ділових ігор як форми або методу навчання розроблялася Ю. Арутюновим, М. Бірштейном, А. Вербіцким, С. Золотухиною, Д. Кавтарадзе, Н. Кичук, Л. Піроженко, Г. Щедровіцким та ін. Питаннями використання тренінгу у вищих навчальних закладах займалися В. Федорчук, Л. Бондарева, В. Барко, О. Бреусенко-Кузнецов, Л. Мороз та ін.

Проте, як показує проведений нами аналіз теоретичних джерел та результатів педагогічної практики вузу, цілісного уявлення про систему формування навичок і функцій емоційної культури майбутнього фахівця засобами тренінгу та ділової гри в педагогічній науці не так й багато, у зв'язку з чим виникає низка стійких суперечностей:

- між підвищеним інтересом педагогічної науки до проблеми формування емоційної культури майбутнього фахівця і відсутністю адекватних технологій реалізації цього процесу в системі вищої освіти;
- між значним потенціалом ігрових технологій і недостатньою розробленістю організаційно-змістовних умов їх застосування в процесі формування емоційної культури майбутнього фахівця;
- між об'єктивною потребою сучасної системи професійної освіти у високоефективних педагогічних технологіях, зокрема ігрових, і переважанням у більшості викладачів традиційних, таких, що не відповідають сучасним вимогам методів навчання.

Освітня функція тренінгу та ділової гри дуже значна, оскільки, на думку А. Вербіцкого, «ділова гра дозволяє задати в навчанні предметний і соціальний контексти майбутньої професійної діяльності і тим самим змодельовати адекватніші в порівнянні з традиційним навчанням умови формування особистості фахівця» [5, с. 128].

Метою статті є визначення теоретичного обґрунтування ролі та значення емоційної культури у професійній діяльності майбутнього вихователя; розкриття особливості ролі тренінгу та ділової гри у формуванні емоційної культури студентів.

Проблему педагогічної діяльності досліджувала низка вчених (О. Абдулліна, Ю. Алферов, Л. Ахмедзянова, І. Богданова, Ф. Гоноболін, І. Зязюн, Т. Ільїна, Н. Кічук, Н. Кузьміна, З. Курлянд, А. Ліненко, Г. Нагорна, Л. Спірін, В. Сластьонін, О. Щербаков, Р. Хмелюк та ін.).

Що стосується визначення професійно-педагогічної діяльності вихователя дошкільного навчального закладу, науковці зазначають, що професія вихователя дошкільного закладу має багато в чому схожого з будь-якою педагогічною діяльністю. Але водночас, вона і специфічна, оскільки «спрямована на вихователя і навчання дітей дошкільного віку з їхніми віковими, фізіологічними і психологічними особливостями; діяльність вихователя специфічна, своєрідна,

оскільки пов'язана не стільки з навчальною діяльністю, скільки з ігровою, побутовою, початковою трудовою діяльністю, спілкуванням [4].

Л. Мітіна, розглядаючи якості особистості педагога, вказує на те, що вони можуть відображати не тільки систему ідей, знань, умінь, вчинків, але й характер самоконтролю і саморегуляції [8]. Виходячи з такого положення, виокремлюємо емоційно-вольовий компонент емоційної культури, тобто здатність до співпереживання, співчуття; вміння викликати у собі емоційний настрій для проведення конкретного заняття; спроможність захоплюватись спільною діяльністю з дітьми; здатність емоційного переходу, вміння керувати емоціями; вміння переборювати внутрішнє роздратування, негативне ставлення до окремих дітей; вміння навчити дошкільників керувати своїми емоціями.

У дослідженні О. Журавльової зазначається, що емоційна регуляція поведінки студентів спрямована на успішну міжособистісну взаємодію з викладачами, однолітками в умовах навчального співробітництва. Дослідники О. Чернікова, О. Ольшаннікова відмічають важливість таких чинників як «емоційний стрес», «емоційна напруга», «емоційна стійкість» у педагогічній діяльності вихователя.

Особистісна спрямованість змісту педагогічної підготовки обумовлює необхідність моделювання ситуацій, у яких майбутній вихователь міг не тільки сприймати педагогічну теорію, а й удосконалювати власні професійно-педагогічні дії, закріплювати досвід педагогічного спілкування, стимулювати професійний саморозвиток, самовираження й самоствердження, емоційну компетентність у самостійній педагогічній праці [1]. Саме реалізація різних педагогічних ролей та формування емоційної сторони професійної підготовки здійснюється шляхом застосування навчальних тренінгів. Провідна ідея таких занять полягає у підвищенні якості формування емоційної культури майбутніх вихователів. Використання зазначених педагогічних методів передбачає залучення студентів до активної пізнавальної діяльності шляхом вправлення певних професійних якостей у модельованих навчально-тренінгових ситуаціях, що відображають педагогічну дійсність, максимально наближені до реальних умов і забезпечують адекватну педагогічну поведінку та професійний стиль студентів з урахуванням специфіки майбутньої фахової діяльності.

Під час навчального тренінгу студент має можливість усвідомити свої професійні (чи не зовсім професійні) дії в процесі міжособистісних взаємин, засвоїти специфічні способи поведінки і краще зрозуміти їх. Тому постає завдання так організувати діяльність студентів під час навчального тренінгу, щоб його результатом було досягнення найважливіших цілей навчальної діяльності й особистісно-професійного зростання майбутніх вихователів.

Аналіз наукових літературних джерел свідчить про те, що науковці, педагоги та дослідники визнають навчальний тренінг одним із дієвих засобів підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності. У наукових пошуках В. Федорчука акцентується увага на тому, що тренінг є «найперспективнішим методом психолого-педагогічної підготовки фахівців різних галузей» [10, с. 10]. Обґрунтовується доцільність використання навчального тренінгу як засобу професійної підготовки майбутніх менеджерів у вищому навчальному закладі економічного профілю. У дослідженнях В. Барко вагомими досягненнями є методики проведення тренінгів управлінського спрямування [2].

Отже, результати аналізу останніх досліджень і публікацій свідчать, що метою використання тренінгів у вищій школі є формування спеціальних умінь і навичок студентів на основі певного рівня знань, які характеризують специфіку професійної діяльності фахівця і визначають рівень його професіоналізму.

Таким чином, участь студентів у роботі навчальних тренінгів спрямовується на формування у майбутніх вихователів індивідуального емоційного стилю навчання, навичок активного слухання, вмінь постановки запитань і створення оптимального міжособистісного зв'язку. Зазначені аспекти особистісних надбань мають особливе значення для професійної діяльності. Тобто, тренінг виступає як метод ігрового моделювання педагогічних, навчальних,

професійних, життєвих ситуацій з метою розвитку емоційної компетентності, формування й удосконалення різних професійних та особистісних якостей, умінь і навичок майбутнього фахівця, підвищення адекватності самосвідомості та поведінки шляхом включення студентів до тренінгової ситуації в ролі учасників і глядачів [7].

Ще одним ефективним методом формування емоційної культури є ділова гра. І. Белкін [3] вважає, що, готуючи майбутніх фахівців, викладачі повинні прагнути не тільки озброїти студентів науковими знаннями, але і сприяти виробленню у них навиків активної професійної культури. Тому, на його думку, важливо проводити зі студентами навчальні ділові ігри, які певною мірою імітують професійні ситуації. У студентів, учасників ігри, розвиваються практичні навички роботи в умовах колективу, вони набувають досвіду управління, керівництва і організації колективу, освоюють навички комплексного творчого розв'язання проблем.

Науковець стверджує, що ділові ігри є педагогічним засобом і активною формою навчання, яка інтенсифікує навчальну діяльність, моделюючи управлінські, економічні, психологічні, педагогічні ситуації, і дає можливість їх аналізувати та виробляти оптимальні дії і надалі.

Зіставляючи ділові ігри з іншими формами проведення занять, О. Катеруша [6] робить висновок про те, що ділові ігри мають багато переваг:

1. У процесі ділової гри досягається вищий рівень спілкування, ніж при традиційному навчанні, оскільки ділова гра реалізує конкретну діяльність (обговорення проекту, участь у конференції, бесіда з колегами).

2. Ділові ігри – це колективна діяльність, яка дає змогу брати у ній активну участь всій групі в цілому, і кожному члену групи зокрема.

3. Виконання різноманітних завдань дає конкретний результат, завдяки чому у студентів виникає відчуття задоволення від власних дій, бажання ставити і вирішувати нові завдання.

4. У ділових іграх формуються і виробляються навички налагодження контакту, правильного сприйняття й оцінювання партнера як особистості.

5. Вироблення стратегії і тактики спілкування, а також вибору при цьому найбільш відповідних форм і засобів.

Але при цьому слід пам'ятати, що результативність загалом всієї гри залежить від того, наскільки активними будуть усі учасники гри і як вони до неї будуть підготовлені. Ця умова спонукала нас до використання певних чинників стимуляції: діяльності студентів у грі, узгодженості особистого інтересу з інтересом колективу, що проводить гру, створення ситуації успіху, об'єктивної оцінки з боку викладача та групи студентів-рецензентів, діяльності кожного учасника гри, їх індивідуального стилю виконання завдань гри тощо.

У рамках дослідження використали метод тренінгу та ділової гри. На першому етапі нашої роботи визначали зорієнтованість майбутніх вихователів на формування у них емоційної культури. Усі студенти зазначили про необхідність формування у них емоційної культури в межах навчальних програм університету, але чітко не усвідомлюють, які напрями роботи при цьому мають здійснюватись.

Наступним етапом дослідження стало анкетування на виявлення змісту понять, які стосуються емоційної культури. Нам вдалося з'ясувати, що такі поняття як емпатія, емоції, керування емоціями, емоційна саморегуляція не викликають певних труднощів у трактуванні. Тоді як поняття емоційної стійкості, емоційного вигорання, способів саморегуляції, емоційного самоаналізу, асертивності викликають певні труднощі. Зокрема, поняття способів саморегуляції співвідноситься зі «стримуванням себе», тобто лише самонаказ. Інших варіантів способів саморегуляції студенти не пропонують. Тому необхідним є навчання студентів таким способам саморегуляції, ознайомлення їх з різноманітними техніками самоконтролю.

Сам процес формування емоційної культури розглядається як динамічний процес, що передбачає реалізацію системи певних педагогічних засобів. У якості основних пропонуємо такі: емоційна рефлексія й емоційне стимулювання. Під емоційною рефлексією ми розуміємо здатність до самопостереження, самоаналізу процесу виникнення емоцій і способу емоційного

реагування. Це особливий принцип мислення, спрямований на усвідомлення сприйняття власних проявів емоцій, які при цьому виступають як засіб самовираження й самореалізації.

Результати констатувального експерименту дозволили дійти висновків, що емоційна культура майбутніх вихователя розвинена недостатньо. У зв'язку з цим необхідно у зміст професійної підготовки студентів увести блок нової інформації з проблем емоційної культури вихователя для того, щоб здійснити цілеспрямовану підготовку майбутніх педагогів до реалізації ефективної педагогічної взаємодії з вихованцями, результатом якої повинен стати новотвір їхньої особистості – емоційну культуру.

Процес формування емоційної культури складався з чотирьох етапів:

- на першому етапі (етап «виникнення») відбувалось усвідомлення студентами ролі емоційної культури у професійній діяльності, пізнання особливостей власної емоційної сфери, формування мотиваційної установки на самовдосконалення і самовиховання;
- другий етап (етап «становлення») був спрямований на оволодіння студентами теоретичними і емпіричними знаннями з основ емоційної культури, розвиток емоційної виразності;
- характерною рисою третього етапу (етап «зрілості і перетворення») виступило застосування студентами набутих знань, умінь і навичок у навчально-пізнавальному процесі, пред'явлення вимог до себе і однокурсників згідно з соціальними вимогами до студента як майбутнього професіонала.

Для того, щоб реалізувати таку систему організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, яка б стимулювала розвиток у них ознак прояву кожного з компонентів емоційної культури, розробили тренінг «Формування культури емоцій студентів».

Програма містить вісім взаємопов'язаних занять, які представляють собою цілісну систему, спрямовану на розвиток культури емоцій майбутніх вихователів, а саме її компонентів: мотиваційного, інтелектуально-операційного, комунікативного, емоційно-вольового, операційного.

Велику увагу приділяли актуалізації Я-зусиль студентів та мотивації їх до саморозвитку. Це досягалось шляхом побудови мети занять, формулювання чітких, однозначних ознак досягнення мети, що визнавались студентами, а усвідомленню власних успіхів студентів допомагало обговорення досвіду після виконання вправ, підведення підсумків занять та побудова планів досягнень. Важливим було дотримання правил роботи усіма учасниками групи. Набуті навички конструктивної комунікації студенти мали змогу продемонструвати та відпрацювати на кожному занятті.

Заняття проводились один-два рази на тиждень упродовж 80 хвилин. Комплекс психодинамічних вправ підібрано таким чином, щоб набуті навички підкріплювались з кожною наступною зустріччю на більш глибокому рівні. Кожне заняття структуроване і складалося з чотирьох розділів:

Перший розділ – групова взаємодія – містив комплекс вправ, спрямованих на оволодіння конструктивними навичками комунікації на основі емпатійного спілкування та застосування засвоєних вербальних і невербальних засобів виразності. Завданнями цього розділу було: набуття та закріплення навичок позитивної невербальної і вербальної комунікації; розвиток вміння щиро ділитися своїми почуттями і розуміти почуття іншого; підкріплення позитивного образу «Я»; розвиток взаємної підтримки, довіри; вміння аргументовано відстоювати свою точку зору, чинити опір психологічному тиску, усвідомлювати характер власних взаємовідносин з іншими.

Другий розділ заняття – *релаксаційний практикум* – містив комплекс вправ, спрямований на оволодіння навичками емоційної саморегуляції. Завдання розділу: навчити розслаблювати різні частини тіла, знімати емоційне напруження, поновлювати фізичні сили; балансувати відчуття шляхом застосування навичок саморегуляції.

Третій розділ заняття – *групова експресія* – містив комплекс вправ, спрямованих на розвиток експресивного самовираження емоційного стану та експресивної взаємодії з іншими.

Завдання розділу: досягнення тілесної розкутості з використанням танцювальних рухів, автентичних звуків; передача актуального емоційного стану за допомогою мімічних засобів виразності; розуміння емоційного стану іншого; набуття загальної гармонізації власного емоційного стану.

Четвертий, заключний розділ – *динамічне моделювання* – комплекс вправ, спрямований на відпрацювання вміння вільно застосовувати набуті навички конструктивної комунікації в змодельованих ситуаціях міжособистісної взаємодії. Завдання розділу: розвиток умінь здійснювати самопрезентацію в групі однолітків, будувати конструктивні взаємовідносини, усвідомлювати власні досягнення.

Заняття були спрямовані на розвиток у студентів рефлексії власного емоційного стану. Вправи активізували символотворення та були спрямовані на пошук і відкриття в собі ресурсів експресивного самовираження, розуміння емоційного стану інших людей через аналіз їх невербальних засобів виразності. Вони мали змогу продемонструвати типовий характер встановлення взаємовідносин з іншими та вміння здійснювати самопрезентацію у групі однолітків. Спеціально змодельовані ситуації, що обмежують вплив соціальних настанов (вправи з перетворенням в істоти), допомагали студентам стати більш розкутими та природними у поведінці. В релаксаційних практикумах вони набували навичок розслаблення і саморегуляції.

Розвиток емоційної культури не формується самостійно і не залежить від стажу педагогічної діяльності, тому варто її формувати ще в процесі професійної підготовки. Для підвищення рівня емоційної культури майбутніх вихователів використовували різноманітні методи навчання, зокрема навчальний тренінг «Формування емоційної культури» та ділову гру. Це приєє не тільки вдосконаленню процесу професійної освіти студентів і кращому засвоєнню теоретичного матеріалу з фахових дисциплін, але й надає кожному з них оптимальні можливості для особистісного та професійного становлення.

Список використаних джерел

1. Анненкова І. П. Емоційна культура вчителя / І. П. Анненкова // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методичні – проблеми виховання дітей та учнівської молоді). – К., 2000. – Кн.2. – С. 318-323.
2. Барко В. І. Методика проведення тренінгів управлінського спрямування / В. І. Барко // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 4. – С. 70–76.
3. Белкін І.В. Педагогічні умови виконання ділових ігор у вищих навчальних закладах [Електронний ресурс] / І.В. Белкін. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=24654>
4. Богініч О.Л. Шляхи вдосконалення системи підготовки фахівців дошкільної освіти / [Електронний ресурс] / О.Л. Богініч // е-журнал Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2008. – №1. – Режим доступу до журн.: [000].
5. Вербицкий А. Деловая игра как метод активного обучения / А. Вербицкий // Современная высшая школа. – 1982. – № 3. – С. 32–39.
6. Катеруша О.П. Ділові ігри як засіб пізнавальної діяльності студентів / О.П. Катеруша // Вища школа. – 2009. – № 12. – С. 53-60.
7. Мельничук І. М. Цільові аспекти використання тренінгів / І. М. Мельничук // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини. – 2007. – Вип. 19. – С. 185–192.
8. Митина Л. М. Эмоциональная гибкость учителя / Л. М. Митина, Е.С. Асмаковец. – М., 2001. – 191 с.
9. Мороз О.Г. Педагогіка і психологія вищої школи: [навчальний посібник] / О.Г. Мороз, О.С. Падалка, В.І. Юрченко; [заг. ред. О.Г. Мороза]. – К., 2003. – 267 с.

10. Федорчук В. М. Соціально-психологічний тренінг «Розвиток комунікативної компетентності ви-кладача»: навч.-метод. посіб. / В. М. Федорчук. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2004. – 240 с.

The subject of article is the problem of future preschool teachers' emotional culture's formation, in particular; the need to use trainings and game technologies in future teachers' practical education. The author determines the indicators of the quality of students' professional skills, formed during active training. The analysis of psychological and educational research of the problems was made.

The aim of the article is theoretical substantiation of the role and importance of emotional culture in professional activity of a future preschool teacher, to show the importance of using trainings and game technologies in the formation of students' emotional culture. Emotional culture is not formed independently and does not depend on the length of pedagogical activity, so it should be formed during training. To enhance the emotional culture of future teachers we have used a variety of teaching methods, including the training «Formation of the emotional culture" and business games. The aim of the trainings were to develop students' reflection of their own emotional condition. The exercises taught how to create symbols and were focused on finding and opening of self-expressive resources. It has been showed how to understand the emotional condition of other people through the analysis of non-verbal means of expression. The students were able to demonstrate a typical character of establishing of the relationships with others and the ability to make the presentation of themselves in the group. The special situations which limited the impact of social attitudes were simulated, it helped students to become more relaxed and natural in their behavior. During relaxing trainings the students acquired skills of relaxation and self-regulation. These trainings help not only to improve the process of students' professional education and to assimilate better the theoretical material of the professional disciplines but also give each student the best opportunities for personal and professional development.

Key words: emotional culture of preschool teacher, methods and forms of activation student, activity, training, game technologies, business game.

УДК 796(07)

Анатолій Воліченко, Василь Гогоць
Anatolii Volichenko, Vasyl Hohots'

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

THEORETICAL ASPECTS OF PREPARING FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TO THEIR PROFESSIONAL ACTIVITY

Автори статті стверджують, що одним із напрямів підвищення ефективності професійної освіти в цій галузі є розробка системи впровадження нових педагогічних та здоров'язбережувальних технологій, які підвищують можливості вищої професійної освіти студентів, активізують освітню діяльність, дозволяють оптимізувати процес професійної підготовки соціально активного, компетентного фахівця, здатного творчо адаптуватися до нових форм і змісту роботи. У вирішенні цього завдання сьогодні великої ваги набувають спортивно-ігрові технології навчання.

Ключові слова: професійне становлення, зміст педагогічного процесу, традиційні стереотипи, інноваційна діяльність, спортивно-ігрові технології, фахівці фізичної культури.